

Erdélyi Örmény Gyökerek

Füzetek

Fővárosi Örmény Klub időszak kiadványa
I. évfolyam 1997/9. szám

1997. november

„Emlékek nélkül,
népeknek híre csak
árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén du. 17 órakor - hívtatán és hívtatlanul - mindenkit szeretettel vár klubdélutánjaira a Budapest V. Semmelweis u. 1-3. I. emeleti zenetermébe.

Naptár - november

Ködös, szomorú hangulatú hónap, az elmúlás jegyében múlik el. Holtak hónapjának is nevezhetnénk. Igaz, a holtak novemberi emlékezete a X. századból való, Nyugatról. (Az örmény egyházban a holtakról a nagy tavaszi ünnepek másodnapjain emlékeztek meg). De a mi környezetünkben a novemberi megemlékezést mindenki átvette. Az örmény egyház is könyörög a holtak lelki nyugalmaért:

"Téged elküldött hozzánk az Atya, és Te megtestesültél a szent Szűztől, bocsáss meg elhunyt szolgálóidnak, mikor majd eljössz megítélni azt, amit Te alkottál hiba nélküli kezeddel."

(A saragán néhai Kovács Géza fordítása)

Emlékezzünk: mert mindnyájunkat "Te alkottál hiba nélküli kezeddel."

dr. Sasvári

László

MEGHÍVÓ

"Az örmény-katolikus egyház története és művészete" magyarországi első konferenciáját tartjuk 1997. november 20-22 között a Magyarok Házában (Budapest, V. Semmelweis u.1-3.) az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szervezésében.

Megnyitó: 1997. november 20-án. csütörtökön 16.30-kor.

A konferencia általános célkitűzései:

A konferencia célja az örmény-katolikus egyházak, egyházközösségek és kolóniák életének és működésének, kultúrájának, problémáinak áttekintése, Magyarországon és a hozzá kapcsolódó területeken (elsősorban Erdélyben, Bécsben és Velencében). A konferencia egyrészt tudományos-, ismeretterjesztő előadásokból és konzultációkból, másrészt kerekasztal beszélgetésekből áll. A konferencia eseményei között egy kiállítás (Vákár Tibor: Ararát szimfónia) megnyitása, valamint konferencia zárásaként egy közös örmény mise celebrálása is. A konferencia előadásai közé irodalmi és zenei betéteket iktattunk közbe.

A konferenciára meghívottak köre: A konferenciára meghívást kaptak az érintett területek egyházi és világi kolóniáinak képviselői (Budapest, Bécs, Velence, Szamosújvár, Gyergyószentmiklós, Csikszereda, Kolozsvár, stb.).

A konferencia előadásai nyilvánosak, minden érdeklődőt szívesen várunk, általánosan meghirdetett és reklámozott rendezvény. A konferencián való részvétel térítésmentes.

A konferencia előzetes tervezett programja (részletes program a külön meghívóban):

- nov.20. csütörtök délután: 16.30 órakor megnyitók (konferencia és a kiállítás) és bevezető előadások történeti és művészettörténeti
- nov. 21. péntek 9.30-tól egész napos ismeretterjesztő előadások és az erdélyi kolóniák bemutatkozása
- nov.22. szombat délelőtt 10 órakor szentmise a XI. Orlay u. 6. szám alatti örménykatolikus templomban.

A konferencia szervező titkársága: H-1015 Budapest I. Donáti utca 7/a.

Postai cím: H-1922 Budapest pf. 168

Tel: (36)(1) 201-1011 Fax: (36)(1) 201-2401

A konferencia háziasszonya: dr. Issekutz Sarolta

A konferencia hivatalos nyelve: magyar

<><><><>

A konferencia előkészítése során folytatott levelezésből álljon itt néhány kivonat

Kivonat Dr Jakubinyi György válaszleveléből

"Igen tisztelt dr. Issekutz Sarolta Elnöknő !

Köszönöm megtisztelő, folyó év 26-án kelt, fax-meghívóját a nov. 20-22. tartandó konferenciára. Örvendek, hogy az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesülete ilyen jelentős tevékenységet fejt ki. ISTEN áldása kísérje munkájukat !

tisztelettel és szeretettel

Dr Jakubinyi György
 érsek, apostoli kormányzó"

Kivonat P. Vahan HOVAGIMIAN C.M.V válaszleveléből

"Kedves dr. Issekutz Sarolta Asszony !

Megkaptam október 25.-i háromoldalas fax-át. Nagyon örülök, hogy a kulturális téren nagyon aktívak és kreatívak. De sajnós - nehéz szívvel - le kell mondanom a részvételtől !

November 6-tól December 4-ig nem leszek Európában.

A misével kapcsolatban nincs ellenvetésem, de ragaszkodom ahhoz, hogy a mise örmény nyelven legyen és kérem, hogy ez ügyben vegyék fel a kapcsolatot a mi segítő plébánosunkkal,
 Páter Leszkovszky
 Pállal.....

Ami a Mechitarista-kolostormúzeum megtekintését illeti (Orlay utca), kérem hogy az örmény egyháztanács vezetőjével, Karine Avanesian-al beszéljék meg.

A konferencia alkalmából minden jót és sok sikert kívánok

P. Vahan HOVAGIMIAN"

<><><><>

Posthumus díjak

Idén is átadásra került Október 6.-a tiszteletére a Kiss Ernő - Lázár Vilmos emlékplakett. A díjazottak között szerepelnek az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület előterjesztése alapján Posthumus díjjal kitüntetett Korbuly Domonkos, Tarisznyás Márton és Gabányi János.

Méltatásként álljon itt néhány mondat mindannyiukról, az egyesület előterjesztéséből *(részletesebb méltatásukra későbbi számainkban térünk vissza)*.

Korbuly Domonkos publikációi sokunk számára jól ismert. Egész életét az örmény kultúra, történelem, családtörténetek kutatásának szentelte. Alapműveket alkotott e téren. Utolsó kívánsága szerint özvegye a teljes kutatási anyagát, szellemi hagyatékát a Budapesti Örmény Katolikus Lelkészségnek adta át azon célból, hogy az bárki számára kutatható, felhasználható legyen.

Tarisznyás Márton néprajzkutató ugyancsak elévülhetetlen érdemeket szerzett Gyergyó történeti néprajza c. könyvével, a Gyergyószentmiklósi adatok az erdélyi örménység történeti néprajzához c. összefoglalójával.

Gabányi János tanár hasonlóan az erdélyi magyarörmények múltját, hagyományait kutatva tanította az ifjúságot. Kutatásait publikációin keresztül ismerhette meg az örménység iránt érdeklődő. Munkásságát kitüntetéssel ismerte el a Romániai Örmény Szövetség is.

Egyesületünk előterjesztésében szerepelt még Keresztes Zoltán is, de Avanesián Alex elnök úr ellenjavaslata alapján az Országos Örmény Önkormányzat (csupán három támogató szavazat) a díjat nem szavazta meg számára. Pedig nemcsak az erdélyi, hanem a magyarországi magyarörmények szerint is a díjazottak között a helye.

Keresztes Zoltán áldozatos munkájának köszönhetően éledhetett újjá a kolozsvári ARMÉNIA magyarörmény időszaki szemle, amelynek haláláig főszerkesztője volt. Család-fakutatói fontos forrásul szolgálnak.

<><><><>

A Simaiak

Írta néhai Korbuly Domonkos

IV. befejező rész.

Gyergyószentmiklós is az örménység elmagyarosodásától fél: a másik helyiségekbe letelepedett atyánkfiai, akik az anyaközségtől alig 3-4 kilométernyire vannak, örmény rítusoktól elzáratnak és a latin egyházhoz csatoltatnak, miáltal nemzeti létünk a lassankénti enyészet felé közeleg.

A kicsiny Csík-Szépvíz az örménység nagyságát véli felidézni: egy lelket emelő eszme pendítették meg... azon öntudat, hogy őseink egykor nagy és hatalmas nemzet valának, az Ararát tövén önálló és független hatalmasságot képeztek.

Szamosújvár városa el is küldte a felterjesztést mind a négy város örménységének a nevében. A kérelem elintézéséről így írt Szongott: erre a kérelmünkre a mai napig - 1901. - még választ nem kaptunk.

Simai Gergely 1870-ben évi 12.000 Ft támogatást kért az örmény egyháznak. Ez volt az első beszéd a magyar képviselőházban, amely az örmény egyház támogatását vetette fel. A javaslatot sokan támadták, elutasították, ezért 1871-ben Simai megismételte a javaslatot, de most már csak 5000 Ft támogatást kért.

Javaslatát azzal indokolta, hogy "ezen örmény egyház a jogosulatlanul fölötte álló latin püspökség dús jövedelméből nem részesül, bármely más alapból egy fillérrel sem segítyeztetik, az egész országban egyedül van arra kárhozthatva az egyházak közül, hogy hí-

vatását minden anyagi támogatás nélkül betöltse és fennmaradását egészen magára-hagyatva eszközölje".

Simai indítványát mindkét évben Tisza Kálmán utasította el.

Az erdélyi örmény püspökség érdekében később is hallatta szavát: 1879-ben ezeket írta: "Minden nép nyelvében és irodalmában él. És kérdem, hogy annyi viszontagság között ki tartotta fenn mindezt a mai napig nálunk örményeknél? Bizonytal senki más, mint az örmény egyház".

A diaszpórában élő örménység papjai elsősorban tanácsadók és tanítók voltak. Köztük is megtaláljuk a Simaiakat. Simai Kristóf /Der Hácsig Simáján/ 1777-ben lelkész volt Szamosújvárott. Simai Lukács 1822-től 16 éven át örmény plébános volt ugyanott. Simai Gergely lelkészt 1829-ben latin iskolába rendelték professzornak. Simai Gergely még 80 éves korában is cikkezik az örmény püspökség visszaállítása érdekében.

Ezért születésnapjára Merza Gyula armenológus álnév alatt verset írt hozzá: Simai Gergelyhez.

Örmény egyházunk főgondnoka, üdv ma Tenéked !
Hisz fajod áldását aggkorodig kivívád.
Hongyülésben szót emeltél, és teljesedett a remény.
S lám, hogy az egyházunkat is elfogadá az "Unio lex":
Fényt szórt, mint hő láng, bölcs Simaynk neve ránk.
Nagy remekírók örmény verseit ültetéd át most,
Lantjukat ápdold hát, míg Neked élveket ád.

Mert Simay Gergely írásaival és szónoklataival nem csupán az örmény egyházért - mint a nyelv és nemzetiség megtartójaért - tevékenykedett.

Szongott Kristóf a Monográfiájának III. kötetét Simay Gergelynek, a műfordítónak ajánlotta.

Simay Gergely már 1888-ban munkatársa lett a Szongott Kristóf által szerkesztett és kiadott Arménia havi folyóiratnak. Első írásai prózai munkák voltak. Megemlékezett Lukácsi Kristófról, a magyar nyelvű armenológia első mesteréről,

a Keleti kérdéstről
és Világosító Szent Gergelyről.

Az Arménia 1892. évi számai közlik első örmény versfordításait. Ettől kezdve 1901-ig - két prózai írás kivételével - bőven árasztotta az örmény versek fordításait. Huszonhat örmény költő verseit adta vissza magyar nyelven. legtöbb verset Patkanián Ráfaltól, Saházizján-tól és Dzdurián-tól fordított.

Két örmény tárgyú verse is megjelent az Arméniában az 1895. évben, az Új Örményország és az

Áboviánc emlékére:

Hazádnak fénye, büszkesége,
Sasként magasban röpködtél,
Nagy szellemeknek mintaképe,
Hazáért éltél, szenvedtél !

Minden betű, melyet leírtál,
Jelezte nemzeted sebét.....
S fölgyújtá honfitársaidnál
A honszeretetet szent tüzét.

S mi lón dicső művednek ára?
Szibéria ólombányája !

Nem egymagában szolgálta az örmény irodalmat a Simaiak közül. Vele egyidőben munkálkodott az ugyancsak szamosújvári Simay János is. Simay Jánosnak már az Arménia megjelenése előtt jelentek meg a magyar sajtóban versei, versfordításai, sőt örmény irodalomtörténeti értekezése is.

Az Arménia már az első számában cikket közöl tőle az örmények történetéről a 2. számában pedig Badgánián Ráfael egyik versének fordításával érzékenyíti el az olvasót. Az 1889. évi Arménia tőle is közöl egy örmény tárgyú verset.

Arménia

Távol Keletre, négy folyó között,
Ott ahol a föld először vétkezett, -
Ahol Noé a szörnyű vész után
Kibékítené a bosszúálló eget:

Ott áll a egykor őshazánk -
Szép vala, nagy és dicső !
Csodálta őt a győztes Róma is, -
Nagy alkotásait népe szellemének
Büszkén regéli omladékai ma is !

Simay János irodalmi munkássága igen széles területét ölelte fel az örménységre vonatkozó ismereteknek. Színháztörténeti, irodalomtörténeti, történelmi cikkek mellett foglalkozott a magyar-örmény kapcsolatokkal, az örmény mészárlásokkal. Irodalmi munkássága mellett elindítója volt egy örmény szobor felállítása eszméjének is. A magyar honfoglalás 100 évének ünneplésére egy szobor felállítását javasolta Szamosújváron. Több egyént vetett fel megörökítésére méltónak: Hájk, - Várdán, - Meszrob, - Choreneci neve mellett Verzár Oxendius és Lukácsi Kristóf nevét is megemlítette.

Szongott Kristóf magáévá tette Simay János ötletét és a 1894. évben bizottságot hozott össze a Verzár szobor felállítására. A jubileumi ünnepek évében a szobrot nem állították fel, a gyűjtést csak 1898. évben kezdték meg. A szoborra a szükséges összeg össze is gyűlt, elkészült a szobor mintája is, de a felállításra nem került sor, mert az első világháborúban elértéktelenedett az összegyűjtött összeg. Mindez azonban nem csökkenti Simay János érdemét, amelyet a szobor létesítésére tett javaslatával szerzett.

Simay Gergely és János idejében jelzést adott már létezéséről egy harmadik Simay is, a Gyula. Az Armeniában 25 éves korában jelenik meg az első cím az örmény kérdésről.

Ír még néhány színészekkel foglalkozó cikket, majd elhallgat. De megjelenik az örménység körében, amikor legnagyobb veszélyben vannak. Az első világháború után több száz örmény család áttelepül Erdélyből Budapestre, ahol nem sikerült addig örmény plébániát felállítani és a korábban odaköltözött örmények teljesen elmagyarosodtak.

Simay Gyula a régi budapesti lakos, élére áll a beköltözött erdélyi örményeknek. Részt vesz az Örmény Egyesület megalakításában, majd létrehozza az örmény lelkeszséget, amelynek haláláig világi vezetője volt.

Szamosújvárott kihaltak a Simaiak, de élnek Budapesten, ahol máig is örmény eredetűeknek vallják magukat. Simai Lajos az egyházi közösség egyik vezetője, többszörösen díjazott belső építész, akinek középkori, néprajzi vagy barokk stílusú bútorai egyaránt nagy sikert aratnak.

Ifjabb Simai Lajos bár még csak kezdő ötvösművész, munkái már külföldön is sikert aratnak. Simai László szociológus eddigi publikációi egy új típusú szociológus képét vetítik elénk. Ilyenek a Simaiak, ilyenek a magyarörmények: nemcsak magyarok, hanem örmények is, mert századokon keresztül ápolták és még ápolni is fogják örmény ősük emlékét.

+ Korbuly Domonkos

<><><><>

Látogatás Csíkszépvízen

1997. szeptember 6-8. között a Csíkszépvízen rendezett ünnepségen az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület négyfős küldöttséggel képviseltette magát. /A küldöttség tagjai: dr. Issekutz Sarolta, Balogh Jenő, dr. Magyar István Lénárd és dr. Sasvári László./

Csíkszépvíz a négy ősi erdélyi örmény kolónia és egyházközség székhelyének egyike. Sajnos, napjainkra a majd 300 éves örmény egyházi élet a végefelé jár. Ma Összesen 6 örmény katolikus lakik a községben, de ebben minden korosztály képviselve van. A szép, régi templomban mostanában már általában évente kétszer van örmény liturgia. Pedig szép a templom, a parókia és a kántorlakás együttese az óriási telken, s ezen belül a bekerített hangulatos templomudvar öreg sírköveivel. /Magán a parókia előtti téren van még néhány emeletes, egykori örmény kereskedőház, az egyik földszintjén még ma is láthatók a vasajtós boltnyílások!/
A hívek fogytán komolyan vetődött fel /tán többekben is/, mi lesz a templom sorsa? Az Úr azonban gondoskodott övéiről. A parókia épületét szépen rendbehozták, és római ka-

tolikus árvaház költözött bele. Az árvák gondozását ferences nővérek látják el, a főnöknő kivételével fiatalok.

Ezeknek a ferences nővéreknek az anyaháza a bajorországi Mellersdorffban van. Innen már a múlt század közepén jöttek ferences nővérek Nagyszebenbe, s mint a Szentcsaládról nevezett ferences nővérek váltak ismertté. Erdélyben több helyen is működtek, a történelmi Magyarországon csupán a rozsnyói kórházban. Most újra felelevenedett a kapcsolat Mellersdorffal. Ennek látható jele volt az a két autóbusz, mely a vendégeket Németországból hozta, s az egyikén a felirat: Kloster Mellersdorf.

Alapítványi pénzből tették rendbe a parókia épületét, és szerelték fel az árvaházat. A pénzből ám arra is tellett, hogy a templom padjait és szószékét átfestessék. Ezeket meg az árvaházat szentelte meg Jakubinyi gyulafehérvári érsek úr, aki egyben az örmény katolikusok apostoli kormányzója. Segédpüspökével és papjaival együtt részt vett Sáska Jenő szamosújvári plébános örmény szertartású miséjén. /A segédpüspök még aznap délelőtt misét mondott a falu római katolikus templomában, ahová a jelenlévők az árvaháztól körmenetben vonultak át!/
 Az árvaház felavatásán dr. Issekutz Sarolta - egyesületünk elnöke - köszöntötte a megvalósult árvaház újdonsült lakóit és az egybegyűlteket, kiemelve annak jelentőségét, hogy "az elnéptelenedő örmény-katolikus közösség méltó módon hasznosította ősei jussát". Ezt követően átadta a Kulturális Egyesület ajándékait az árvaház számára.

A kántorház még felújításra vár, de a templom nem áll most már üresen, az árvaházi apácák és növendékek szentélye lesz.

Az ünnepség egésznapos volt. Délben ünnepi ebéd, majd műsoros délután az árvaház udvarán, este ifjúsági hangverseny a római katolikus templomban, s ezen tevőlegesen vett részt a csíksomlyói székhelyű Csibész Alapítvány.

Az ünnepségeken részt vett az Országos Örmény Önkormányzat népes küldöttsége is, Avanesian Alex elnök úr vezetésével. Számosan voltak a Csíkszépvízről elszármazottak meg a Csíkszeredában lakó magyarörmények is.

dr. Sasvári László

<><><><>

Velence örmény emlékei

Speciális örmény útikalauz

I. rész.

Mint előző számunkban már röviden érintettük, augusztus 25-28-ig az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szervezésében egy csoport látogatta meg Velencét és a Szent Lázár szigeti Mechitarista Kolostort. Ekkor Fogolyán Atya egy összeállítást adott át : Velence örmény vonatkozású emlékei, mintegy örmény szemüveggel készített útikönyvet. Ennek felhasználásával Sasvári Tanár Úr elkészítette beszámolóját.

Csoportunkat Velencében a San Marco téri hajóállomáson Fogolyán Miklós mechtarista atya várta, s az Ő kalauzolásával kerestük fel a város örmény vonatkozású emlékeit, illetve adott ismertetést azokról is, melyeket nem tudtunk megtekinteni.

Áthaladtunk a San Marcón (Szent Márk téren). Óriási sor kígyózott, hogy bejuthassanak a templomba. Fogolyán atya megmutatta, hogy egyes kapuoszlopokba örmény betűk vannak bevésve. (Nevek, valószínűleg kőfaragóké!) Első állomáshelyünk:

Calle degli Armeni: az örmények sikátora. Santa Croce degli armeni az örmények templomai, s egykor e negyedben voltak az örmények lakásai.

Fogolyán atya a következőket mondta:

"Amikor az örmények szellemi központjáról, illetve templomukról kell egy pár szót szólni, akkor meg kell emlékezni arról, hogy mikor is települhettek le Velencébe.

Ziáni családot kell elsőnek megemlíteni, amely tagjai, mint jó kereskedők eljutottak Ciliciába, ahova le telepedett az örmény nemzet és ott az Új-Örményországnak az alapjait vetették meg. Abban a középkori időben a velencei kereskedők élvezték Nagy Leó király bullája kedvezményeit, amit Őfensége 1201 decemberében adott ki.

A Ziáni családból Sebestyén, ismert doge volt, aki 1172-1178 között uralkodott, akivel együtt említ a krónika egy örményt is, aki az uralkodónak nyújtott egy nagyobb összeget, hogy a vándor örményeknek legyen hajlékuk a város területén. Ezek szerint érthető Ziáni Márkus azon öröksége, amellyel a családi palotájukat az örmények rendelkezésére bocsátotta, hogy az utasok kapjanak szállást mielőtt tovább utaznának. Mai napig se lehet azonban pontosan tisztázni kinek az érdeme - Ziáni Sebestyénnek vagy az említett örményeknek, hogy létrejött az Örmények háza itt a közelben. A köztársaság 1235. május 25-én adta át, de lehet hogy tíz évvel még hamarabb.

A Velencei Köztársaság megengedhette magának azt a kulturális gesztust, amivel egy nép részére kényelmet és nyugalmat biztosíthatott.

A templom építése kb. 1696-ban fejeződött be. Nekünk erdélyieknek érdekes adat, hogy Arakelian Erzerumci Khacsadur plébános atya az 1720-as években járt Erdélyben, hogy a katolikussá lett örmények helyzetét rendezze Mártonffy György püspökkel. A sírja itt van a templomban."

Ezután elmentünk a San Salvador (= Szent Üdvözítő) templomba, itt van az örmények utolsó királynéjának a sírja. Újra Fogolyán atyát idézzük:

"Azt állítja a velencei hagyomány, hogy Örményország utolsó királynéja Velencében született 1454-ben, de a szülőháza leégett, és helyette a királyné unokája felépítette 1725-ben a mostani palotát, amelyben a modern szépművészet történelmi levéltárát találjuk.

Az említett királyné I. Corner, akár Cornáró, előkelő, gazdag uraság leánya volt. Az uraságot nagy remények fűzték Ciprushoz, ezért nagyon szívesen beleegyezett 14 éves lánya esküvőjébe, amit 1468. július 31-én tartották meg a Doge Palotában, velencei főurak előtt. A jegygyűrűt Ciprus nagykövete húzta fel a meghatódott Caterina ujjára. Ki

volt kötve az a feltétel, hogy ha meghalna a férje és nem lenne örököse, akkor a hitvese lesz az utód.

A fiatal menyecske négy év után érkezett Ciprusba, a megkoronázás a legnagyobb pompában történt a famagosztai Sz. Miklós templomban. Még nyolc hónap se telt el, a férje élete véget ért, még egy éves se volt a fia. Persze ezt a hírt boldogan vette tudomásul a Velencei Köztársaság, hogy olyan szép ajándékot hozott "kedves leányuk", mivel Ciprus örököse lett Caterina. Nagyon ragaszkodott a szép szigethez, de le kellett mondanivaló a fiatal özvegynek szülőföldje javára. Erre Caterinát nagy pompával fogadták. A királynőt bekísérték a Sz. Márk bazilikába és ott kiáltják "Asolo asszonyá"-nak. Asolóba telepedik le Caterina.

Caterinát csak a háborús idők kényszerítették, hogy 1510-ben hagyja el Asolót és térjen vissza Velencébe, amikor a gembrai szerződéssel, II. Gyula pápa rendeletével Ferrara és Mantova vezérei megakadályozták Velence terjeszkedését a szárazföldön. Abban az évben fejezi be életét 56 éves korában.

Temetése egy zivataros napon történt. A királynő akarata szerint testét egyszerű ferences rendi ruha takarta. Jelen voltak Velence főurai, Velence pátriárkája, püspökök és a hívek között a velencei örmények, akik királynéjuknak a végső tiszteletet akarták megadni. A körmenet a Nagy Kanálison végig kísérte a SS. Apostoli templomig: ott maradt a teste hatvan éven keresztül, addig amíg S. Salvador templomba lett véglegesen elhelyezve. A síremléket Bernardino Contino szobrász készítette. A dombormű mutatja azt az eseményt, amikor Caterina királynő a koronáját doge Agostino Barbarigo kezébe adja.

A sírkövön latinul ennyi olvasható, hogy "CIPRUS, JERUZSÁLEM ÉS ÖRMÉNYORSZÁG KIRÁLYNÉJÁNAK HAMVAI."

Ezek után átmentünk a Santa Maria della Fava templomba, ahol el vannak temetve a Seriman és Machus családok tagjai.

Újra az atyáé a szó:

"A templom utolsó oltár előtt a földön el lehet olvasni a márványba vésett íratot: SERIMANORUM COMITUM MONUMENTUM.

A Seriman család szép számban volt jelen Velence kereskedői között, eljöttek Örményország délvidékéről, Nakhicsevan megyéből, Perzsián keresztül. Manapság is számon tartja Velence a Seriman-palotákat. A család hírneve eljutott I. Lipót császár udvarába is, annyira, hogy a Szent Széknek nyújtott adományokat megköszönve, a császár magyar nemességet adott a családnak 1699. június elseje dátummal.

Ebben a templomban van még eltemetve a Manuch család, síremlékén 1748. évi dátummal, a templom nyugati oldalán."

Felkerestük a neves velencei, örmény főiskola barokk stílusú palotáját is, amely a Ca' Zenobio mentén terül el, a velencei örmények kulturális központja, mely ma különféle rendezvényeknek, kiállításoknak ad helyet.

A történetét az atya a következőkép mondta el:

"A Mourat-Raphael főiskolát tekintjük Mechitár apát egyik álma megvalósításának. Az apát fel akarta ébreszteni az örmény kulturális öntudatot és azt ébren tartani a világ minden táján, főleg az örmény fiatalságban.

Íme alig 90 év múlik el az Alapító halála után és eljut távoli keletről Sukiaszomál Apát kezébe egy nagy összeg, mely a szerzet előtt nevelési és tanítási célokra széles utat nyit. Ennek az iskolának az eredete visszanyúlik az 1834. évig, amikor két dúsgazdag örmény kereskedő Indiából, Samuel Mourat és Eduardo Raphael Gharamian eljönnek a rend vezetőségéhez, hogy az örmény fiatalság részére szeretnének iskolákat, kollégiumokat biztosítani bárhonnan érkezzenek is a diákok.

Az első iskola Paduában nyílt meg, a Prato della Valle mellett, és elnevezték Mourat iskolának. Két évvel később a második iskola Velencében nyílt Raphael néven egy csodálatosan szép palotában, Ca' Pesaroban, mely a Nagy Kanálisra néz.

A Raphael-iskola sok diákot fogad be, annyira, hogy kellett egy nagyobb iskolát keresni, ahová át tudnak költözni. Sikerült megvenni Velencében a Dorsoduro negyedben a Carmini templom melletti épületet 1850-ben. Ugyanakkor a páduai Mourat iskola, hogy megszabaduljon az osztrák elnyomás alól, Párizsba menekül és ott marad a francia-porosz háborúig, illetve 1870-ig. Abban az évben tér vissza Olaszországba, s egyesül a két főiskola egy helyen és elnevezik «Mourat-Raphael» főiskolának.

Itt képeznek azután számtalan diákot, akik nagy hírnevet szereztek a kultúrában, a társadalmi és a közgazdasági életben mint tudós emberek, művészek, költők, zenészek, iparosok stb. Elég említeni Eduard Yervant Aszulánt és Michele nevű fiát, akik mint orvosok a fül-gégészet ágában sokat tettek; egy másik gyermekük, Bolzánóban múzeumigazgató. Szintén híresek a fül-gégészet Mzsigian Dávid és Babikian Gergely. Banktisztviselő: Pazardzikian Vahan. Muzsikus: Efrikian Angelo, aki sikerrel tanulmányozta Vivaldi műveit, és akinek a leányát a népszerű Gianni Morandi énekes vette feleségül. Edgár Sahin festőművész is itt tanult. Híres írók és költők: Glauco Viazzi [Huszik Asrafian], Aramais Szrabian.

A Modern festők között találjuk Levon Mianassziant (1905-1978). Nagy hírnévre tesz szert a mai költők között Costan Zarian (1885-1969), aki élete nagy részét Örményországban élte le. A fia, Armen Zarian (1914-1994) folytatja apja művét, s az unoka Zarian Ara is kitesz magáért, s itt működik 1992 óta Velencében az építészet terén. Ne hagyjuk ki a híres költőt, Taniel Varuzsánt, aki az örmény mészárlás idején halt meg hősként."

Velencében még ezeken felül számtalan örmény vonatkozású emlék van, vagy olyan helyek, ahol örmények megfordultak. Ezekről is megemlékezik - még menetközben - Fogolyán atya. Soroljuk fel ezeket is, ha nem is teljes mértékben.

A város közepén található a Luna hotel, mely örmény vendégeket fogadott. A Piazza San Maverén ma is vannak örmény üzletek: itt volt Tokatzian és Mavian fotó-cikk üzletei.

A Szent Mózes templomban van eltemetve Veleiano Márton kereskedő.

A plébánián lakott Seriman Róbert. Pignoliék kertje: Serimánék első tulajdona.

Merceria: Serimán Zakariás üzlete itt van.

Szan Zulián: örmények mindenféle üzleteit találhatták itt egykor.

Ca Loredan: itt lakott Lusignan Péter király.

Szent Bertalan apostol temploma: Palma il Giovane festménye ábrázolja az örmény vezetők megkeresztelését.

Campo S. Marina: Serimán palota.

Ruga Giufa: Dzsulfai örmény kereskedők laktak itt.

San Giovannó Nouvo templomban van eltemetve egy Ovanesnek nevezett perzsiai örmény.

A Trevisian-Cappelló palotában laktak Seriman István és János.

A Calle delle Rasse sikátorban is laktak örmények.

Folytatás a következő számban

Fogolyán Miklós feljegyzéseit sajtó alá rendezte: dr. Sasvári László

<><><><>

Az erdélyi örmények rövid története jogi megközelítésből

A Fővárosi Örmény Klubban 1997. október 16-án elhangzott előadás

I. rész.

Erdélyben már a XI. század óta éltek ugyan örmények, de számuk elenyésző volt. A XVI. század elején már nagyobb számban jelen vannak, de ez esetben főleg ideiglenesen Erdélyben működő vagy csak egy-egy esetre odaérkező kereskedőkről van szó, vagy olyan telepekről, amelyek csekély számú örmény lakossága 1672-ig asszimilálódott. Ezt a tényt a jogi szabályozás is alátámasztja, ugyanis 1540-1672. között az erdélyi rendek gyakran alkottak törvényeket az idegen kereskedőkről általában, azonban az örményeket külön csak az 1600. évi II. tc. említi meg konkrétan¹.

Az Erdélybe nagyobb számban betelepülő örmények hosszú utat tettek meg az erdélyi - véglegesnek sajnos nem mondható - letelepedésükig.

A XIII. sz.-ban Örményországot megtámadták a törökök és a tatárok, akik országszerte jelentős pusztításokat végeztek. Ennek eredményeként főként az akkori fővárosból, Ániból százezrével menekültek el a keresztény örmények. A menekültek a Krim félszigeten telepedtek le, ahol főként kereskedelmi tevékenységet folytattak. Az itteni - főként tatárok okozta - zavargások miatt nagyobb részük továbbment Lengyelországba, majd - az ottani háborúk miatt - Moldvába, - ahol hét várost alapítottak (Focsani, Tecuci, Birlad, Ocna Roman, Iasi, Botosani) -, innen pedig - a rájuk kirótt egyre nagyobb terhek és az akkori fejedelem, Duca Voda-val kialakult konfliktus miatt - az erdélyi havasokba húzódtak.

1669-ben I. Apaffy Mihály erdélyi fejedelem engedélyével a piricskei szoroson át Gyergyóba mentek, ahol a moldvai zavargások elmúlásáig tartózkodási engedélyt kaptak. A források szerint ekkor 3.000 örmény család lépett Erdély földjére.

A moldvai helyzet stabilizálódását követően az örmények egy kis része visszament Moldvába, többségük azonban letelepedési engedélyt kért és kapott I. Apaffy Mihály fejedelemtől. Az engedély megadását követően szétszóródtak Erdélyben és létrehozták az első örmény kolóniákat Gyergyószentmiklóson, Besztercén, Csíkszépvízen, Görgényszent-imrén, Felfalun, Petelén és Ebesfalván (a majdani Erzsébetváros)ⁱⁱ.

Az Erdély akkor kb. 800 ezer fős népességéhez képest az örmény bevándorlók száma elenyészőnek tűnik, de a gazdaságilag Nyugat-Európához képest elmaradott Erdélyben ennyi kereskedő és iparos betelepülése már nem jelentéktelen dolog. Természetesen a jómódú örmények helyzetét a királyi kincstár sem hagyhatta figyelmen kívül, ezért az örmények jelentős összegeket fizettek azon földterületek birtoklásáért, ahová városaikat és helységeiket építették.

Habár az örmények között sok nemesi származású volt, mégsem tekintették nemeseknek őket, sőt azok, akik I. Apaffy fejedelemtől, majd a későbbiekben III. Károly-, Mária Terézia- és a többi magyar királytól címeres leveleket kaptak nem nyertek alkalmazást hivatalokban. A hivatalviseléstől való eltiltás annak volt köszönhető, hogy a származáson kívül az indigenátus, modern kifejezéssel az állampolgárság is szerepet játszott a hivatalviselési jog megszabásában. Az a tény, hogy az örmények közül sokan kaptak nemesi rangot még nem jelentette azt, hogy ezáltal maga az örmény nemzetiség felvételt nyert volna az erdélyi nemzetek körébeⁱⁱⁱ.

Igaz ugyan, hogy a kereskedő-iparos erdélyi örmények sokáig nem is nagyon vágytak erre; a tisztviselői álláshoz ugyanis bizonyos iskolázottság és a hivatalos nyelvek tökéletes ismerete volt szükséges. Például a közigazgatás területén elsősorban a latin és a magyar, a kincstári igazgatásban és a katonai szervek civil állásaiban pedig a német nyelvismeret is, valamint az erdélyi közjogban való jártasság alapvető feltétel volt.

Az 1672-1690. közötti időszakban az örményekre vonatkozó jogi szabályozás igen ritka, ami azzal magyarázható, hogy az erdélyi fejedelemség egy igen nehéz korszakot élt, a fejedelem által adott privilégiumok másolatait tartalmazó ún. királyi könyveknek pedig csak tört része maradt meg ebből a korból^{iv}. Mindössze két örmény kiváltságlevél

dokumentálható ez időben: a gyergyószentmiklósi örményeké (1680)^v és a petelei örményeké (1684)^{vi}, amelyek elsősorban bőráruk kereskedelmét engedélyezik Erdély egész területén azzal a feltétellel, hogy a petelei örmény kereskedők évente 100 db. kordoványbőrt készítsenek a fejedelem számára.

Az 1690. utáni időszak már kézzelfoghatóbb eredményeket hoz az örmények számára. Ezekből a legjelentősebb az ebesfalvi örmények 1696. évi kiváltságlevele, amely az első részletes jogi szabályozás az itt élő örmények számára^{vii}.

Ebben az időszakban kiemelkedő szerepet játszott Verzár Auxentius püspök, aki nemcsak mint egyházfő, hanem mint kiemelkedő politikai személyiség is segítségére volt az örményeknek. Szamosújvár megalapítása (1700) is az ő nevéhez fűződik^{viii}.

Ugyancsak ebben az időben történik meg az örmények végleges elhelyezkedése Erdély különböző részeiben, és fejlődésnek indulnak a kialakult örmény kolóniák. Mivel az örmények többsége kereskedő és iparos volt, ezen a téren is átfogó jogi szabályozás történt.

1726-ban egy újabb korszak kezdődött az erdélyi örmények számára, amikor Szamosújvár megkapta első királyi kiváltságlevelét, amely mezővárosi státuszt adományozott a településnek és Örményvárosnak nevezte el^{ix}.

A szamosújvári kiváltságlevelet hamarosan (1733) követte az ebesfalviak királyi kiváltságlevele, amely kiváltságlevél többek között az ebesfalvi birtok örmény részét Erzsébetvárosnak nevezte el^x.

Az erdélyi örmények helyzete a jelzett korszak végére rendezetté válik: rendelkeztek kereskedelmi szabadsággal, a két fő település pedig saját belső igazgatással is.

Érdemes megemlíteni, hogy ebben az időszakban áttörés következett be az örmények földtulajdonszerzését illetően. Történt ugyanis, hogy a törököket Savoyai Jenő herceg kiűzte Dél-Magyarországról, aminek eredményeként az ország ezen részén egy lepusztult, nagy részben mocsaras vidék majdnem teljesen lakatlan maradt. A terület vonzóvá tétele érdekében a földeket nagyon olcsón árusították, mindenféle korlátozás nélkül, azonban így sem igen akadt érdeklődő, pontosabban csak az örmények tartottak rá igényt, akiknek első alkalommal nyílt lehetőségük földtulajdon megszerzésére. A törvények értelmében az örmények saját településeiken kívül nem vásárolhattak örökös földbirtokot, csupán zálogban vagy haszonbérben tarthattak földet, ezért a kivételes lehetőséget igyekeztek kihasználni.

Érdemes megemlíteni, hogy a törvények szellemében még a XVIII. és XIX. században is sok marhakereskedéssel foglalkozó örmény tartott különösen Magyarországon pusztákat haszonbérben, amelyek gondozását úgynevezett "pusztási" örményekre bízta.

Visszatérve a földszerzésre, a felkínált lehetőséggel élve számos örmény család költözött ki Szamosújvárról (Karátsonyi, Jakabffy, stb.), Erzsébetvárosról (Kiss, Vertán, Issekutz, stb.), valamint Gyergyószentmiklósról (Novák, Czárán, Lázár, stb.) és vásárolt földet Dél-Magyarországon. Szongott Kristóf egyik írásában megemlíti, hogy a XVIII. sz. végére e földek lettek az ország legjobb termőföldjei és az ott élő örmények voltak a leggazdagabbak az erdélyi örmények közül^{xi}.

Folytatás a következő számban

dr. Czárán István

Programajánlat

- Változatlanul folytatódik minden hónap 3. csütörtökén, a Fővárosi Örmény Klub rendezvénysorozata a Magyarok Háza Budapest V. Semmelweis u. 1-3. I. emeleti zenetermében. Ezúttal a rendezvény egybeesik a konferencia nyitónapjával.
- Folytatódnak a Fővárosi Örmény Művészeti Kiállítóterem és Stúdió önálló programjai a Budapest V. Akadémia u. 1. II. 293 szám alatt.
A stúdióban ezúttal az 1997. nov. 14-én délután 17 órakor megnyíló fotókiállítás tekinthető meg

Szabó László: Arménia, Anatólia, Levante címmel.

A kiállítás 1997. december 18. napjáig tart nyitva, megtekintés minden kedden 14-17 és csütörtök 14-16 óráig lehetséges. (Felhívjuk a figyelmet, hogy 16 óra után a kiállító terem az Akadémia u. 3. szám alatti portán keresztül közelíthető meg).

A Stúdió ez évi további programjából:

Benyik Béla: Örményország ősi földjén című (1997. aug. 21-én bevezetett) vetített képes előadássorozatának folytatása:

- 1997. nov. 26-án 17 óra Jerevánban, Örményország fővárosában.
- 1997. dec. 11-én 17 óra Jerevánban, Örményország fővárosában.

<><><><>

Információk

- **Közmeghallgatás.** A Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat 1997. december 4-én csütörtökön 16.30 órakor közmeghallgatást tart a Bp. V. Akadémia utca 1. II. em.

293. sz. alatti kiállítótermében a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXIV.tv. 13.§ alapján. A közmeghallgatáson az állampolgárok és a helyben érdekelt szervezetek képviselői közérdekű kérdést és javaslatot tehetnek.

- **Tallózás az Országos Örmény Önkormányzat határozataiból:**

1995 febr. 19-én 38 elektor szavazása eredményeként megalakult az Országos Örmény Önkormányzat 17 fővel:

Akopján Nikogosz, Avanesian Alexan, Balabanian Hartioun, Benkő Dániel, Buslig Gergely, Buslig György, dr. Detre Csabáné, Diramerján Onig, dr. Issekutz Sarolta, Károlyi Zsaszmen, dr. Moldován Kristóf, Rudas Istvánné, Szongoth Gábor, Vajai Csaba, Váradiné Endrész Marianna, Zakariás Klára, Zárug Béla

Az Országos Örmény Önkormányzat első határozatával egyhangúan elnökének Avanesian Alexet és alelnökének dr. Issekutz Saroltát választotta meg.

- Köszönetet mondunk Ötves Erzsébet belga-magyarörmény támogatóknak a szamosújvári kolónia részére juttatott 2000 belga frank támogatásáért.

- A Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat 1997. nov. 6-án hozott határozatával további 91.000 Ft, így összesen 125.000 Ft támogatást biztosított a Gyergyószentmiklósi Örmény-katolikus Plébániának a templom, a plébánia és a temető állagmegóvó munkálataihoz.

- A Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat valamennyi fővárosi kerületi valamint vidéki örmény kisebbségi önkormányzatnak, saját könyvtár létesítése céljából, a Füzetek eddig megjelent és ezután megjelenő számait 10-10, valamint az Arménia 5-5 példányát adományozta.

- 1997 november 20-21 között, a konferencia alatt könyvvásárt is tartunk az alábbi kiadványokból:

Szongott Kristóf: Szamosújvár szabadkirályi város monográfiája I és IV kötete,
A magyarhoni örmény családok genealógiája.

Avedik Lukács: Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája (fénymásolatban)

- **A Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat székhelye:**

1054. Budapest V. Akadémia u. 1. II. em. 261. és 293.

Tel/fax: 302-7389. Tel: 153-4444/155 A kiállítóterem melléke: 156

Nyitvatartási rend:

Iroda: hétfő és szerda 9-15 óra, kedd 14-19 óra, csütörtök 12-17 óra

Kiállítóterem: kedd 14-17, csütörtök 14-16 óra

dr. Issekutz Sarolta elnök félfogadása minden hónap 1. csüt. 16- 18 óráig II. em. 261.

- **Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye:**

1015. Budapest Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1922 Budapest Pf. 168. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel:** 201-2401.

A fogadóidő minden szerdán és pénteken 16-18 óra között.

Erdélyi Örmény Gyökerek

A Fővárosi Örmény Klub időszaki kiadványa

Főszerkesztő: dr. Issekutz Sarolta

Munkatársak: dr. Sasvári László, dr. Magyar István Lénárd,

Juhos-Kiss János, Fancsali János

Szerkesztőség: 1922. Budapest Pf. 168. *Tel:* (1) 201-1011 *Fax:* (1) 201-2401

- ⁱ TRÓCSÁNYI, Zsolt - Az erdélyi örmények jogállása a Diploma Leopoldinum korában (Kézirat) - 1 old.
- ⁱⁱ KÖLÖNTE - i.m. - 128 old.
- ⁱⁱⁱ uo. 5 old.
- ^{iv} TRÓCSÁNYI - i.m. - 3 old.
- ^v KÖLÖNTE - i.m. - 129 old.
- ^{vi} TRÓCSÁNYI - i.m. - 3 old.
- ^{vii} ÁVEDIK, Lukács - Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája (Szamosújvár - 1896) - 42 old.
- ^{viii} MERZA - i.m. - 5 old.
- ^{ix} KÁDÁR, József - Szamosújvár szabad királyi város, a vár és az uradalom története (Dés - 1903) - 9-10 old.
- ^x ÁVEDIK - Szabad - XVII.-XXXII. old.
- ^{xi} SZONGOTT - i.m. - 6 old.